

România postbelică. Stalinism, național-comunism și disidență anticomunistă. Construcția democrației postdecembriste

1. Stalinism și național-comunism

a. Etapele instaurării regimului politic comunist în România

La **23 august 1944**, regimul antonescian a fost înlăturat, iar România a trecut de partea Națiunilor Unite în al Doilea Război Mondial. Armata sovietică, ajunsă pe teritoriul României încă din iulie 1944, a devenit, în perioada următoare, forța de presiune pentru sprijinirea Partidului Comunist Român în acțiunea acestuia de preluare a puterii politice. Instaurarea regimului comunist în România s-a derulat în același timp cu instalarea la putere a partidelor comuniste din Europa Centrală și de Sud-Est, respectiv din statele europene care au devenit membre ale blocului politic comunist după 1945 (Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, Albania, Polonia, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană).

La **6 martie 1945**, supus presiunilor Moscovei, **regele Mihai** a fost obligat să accepte formarea guvernului condus de **dr. Petru Groza**, aflat sub controlul P.C.R. Greva regală, manifestată prin refuzul regelui Mihai I de a sancționa actele guvernului (1945-1946), s-a dovenit ineficientă, nefiind sprijinită pe plan extern de statele democratice.

La **30 martie 1945**, a fost impusă *legea epurării instituțiilor statului* prin care, prin pretextul înlăturării celor care au colaborat atât cu regimul antonescian, cât și cu Germania nazistă, au fost excluse din instituțiile de stat persoanele care se opuneau comunizării țării.

În **noiembrie 1946**, au fost organizate primele alegeri parlamentare postbelice care au avut scopul de a legitima prin vot puterea comunistă. Deși au fost câștigate de partidele democratice de opoziție, *rezultatul a fost falsificat pentru ca P.C.R. să dețină controlul complet asupra Parlamentului și guvernului*. În cursul anului următor, partidele politice democratice (P.N.L., P.N.Ț.) au fost desființate, liderii lor fiind arestați și condamnați la închisoare.

La **30 decembrie 1947**, *regele Mihai I a fost obligat să abdice*, în condițiile în care monarhia rămăsese singura instituție care încă se mai opunea comunizării țării. *România a fost proclamată republică populară*.

În această perioadă, în conducerea P.C.R. s-au manifestat două grupuri: cel „național”, care activase înainte de 1944 în țară (Gh. Gheorghiu-Dej, Lucrețiu Pătrășcanu) și grupul „moscovit” format din cei care activaseră în U.R.S.S. (Ana Pauker, Vasile Luca), revenind în România, în 1944.

b. Regimul stalinist al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965)

De la 30 decembrie 1947, România a devenit un stat totalitar, de tip stalinist. Regimul politic era bazat pe concentrarea puterii în mâna unei singure formațiuni politice: Partidul Comunist Român condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Între 1948 și 1965, în urma fuziunii din 1948 cu Partidul Social-Democrat, partidul unic a purtat numele de **Partidul Muncitoresc Român**.

Statul român a fost organizat prin **Constituțiile** de inspirație stalinistă din 1948 și 1952.

La nivelul conducerii de partid au apărut aprige lupte pentru putere și rivalități, marcate de:

- înlăturarea, în 1952, a „grupării moscovite”;
- executarea, în 1954, a lui Lucrețiu Pătrășcanu (membru de frunte al „grupării naționale”). Sovietizarea și stalinizarea României s-au manifestat în toate domeniile vieții politice, economice și sociale. Monopolul politic și ideologic comunist s-a caracterizat prin:
 - exercitarea exclusivă a puterii de **Partidul Muncitoresc Român** și de **Gheorghe Gheorghiu-Dej**;
 - înlăturarea vechii elite politice și intelectuale;
 - înființarea, în **1948**, a poliției politice - **Securitatea**;
 - reducerea la minimum a relațiilor cu lumea intelectuală;
 - promovarea *proletcultismului* (cultura care se baza pe ideea luptei de clasă și pe negarea valorilor tradiționale);
 - organizarea după sistem sovietic a învățământului și a culturii;
 - supravegherea de stat a cultelor religioase; interzicerea Bisericii greco-catolice (1948);
 - falsificarea istoriei naționale în conformitate cu interesele politice sovietice.
- Economia României a urmat, de asemenea, modelul sovietic, caracterizat prin:
 - naționalizare;
 - planificare;
 - industrializare;
 - colectivizarea agriculturii;
 - integrarea în comunitatea economică a statelor satelitate U.R.S.S.-ului: Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R., fondat în anul 1949).

Naționalizarea (etatizarea) mijloacelor de producție:

- a fost impusă prin legea din anul **1948**;
- a vizat întreprinderile industriale și miniere, băncile, firmele de asigurări, de transporturi (aproximativ 9000 de obiective economice);
- a marcat instaurarea proprietății de stat în economie și desființarea cvasitotală a proprietății private în domeniu.

Planificarea economiei:

- a urmărit instituirea economiei centralizate, de comandă;
- a fost inaugurată prin planurile anuale din 1949 și 1950;
- a continuat, din 1951, prin planuri cincinale (primul plan cincinal: 1951-1955);
- a fost supravegheată de Comitetul de Stat al Planificării.

Industrializarea:

- a marcat dezvoltarea prin toate mijloacele a industriei, considerată domeniul cel mai dinamic al economiei socialiste;
- în primul deceniu de la instaurarea puterii comuniste, s-a aflat în strânsălegătură cu interesele economice sovietice (reprezentate de întreprinderile mixte, româno-sovietice, numite *SOVROM*);
- din anii '60, a fost impulsionată reluarea legăturilor cu Occidentul, reușindu-se o relativă rețehnologizare a întreprinderilor;
- a avut ca direcții principale:
 - mecanizarea;
 - dezvoltarea industriei grele și a celei constructoare de mașini;
 - electrificarea;
 - automatizarea;
 - chimizarea;

- a fost grav afectată de criza petrolieră mondială din anii '70;
- a necesitat eforturi financiare și sociale foarte mari, care au dus la creșterea datoriei externe a României și la scăderea nivelului de trai al populației;
- a determinat, în ansamblu, o eficiență scăzută a economiei și un important decalaj față de statele din Europa de Vest.

Industrializarea forțată a determinat înființarea unor adevărați „coloși” industriali (combinatele de la Galați, Slatina, Călărași, etc.), mari consumatori de materii prime și energie. Dezvoltarea platformelor industriale și mutațiile din lumea satului au provocat o gravă reducere a populației rurale în favoarea celei urbane, ceea ce a afectat însă profund tradițiile și valorile satului.

Colectivizarea forțată a agriculturii s-a desfășurat din anul 1949 și a urmărit:

- limitarea proprietății private în agricultură;
- aducerea acestui domeniu economic sub controlul statului.

Principalele *caracteristici* ale colectivizării au fost:

- desființarea categoriei sociale a țăranilor înstăriți (chiaburii);
- utilizarea metodelor de coerciție (arestări, condamnări la închisoare, confiscări) și de propagandă pentru a-i determina pe țăranii să participe la Gospodăriile Agricole Colective (din 1966 - Cooperative Agricole de Producție);
- manifestarea rezistenței țăranilor prin răscoale, respingerea cotelor obligatorii, revolte;
- degradarea relațiilor economice și sociale tradiționale din lumea satului;
- apariția fenomenului migrației de la sat la oraș.

În momentul încheierii colectivizării (1962), numai 4% din suprafața arabilă a țării se mai afla în proprietatea individuală țărănească. Prin colectivizarea agriculturii, puterea comunistă a urmărit deposedarea țăranilor de simțul proprietății și, astfel, vulnerabilizarea lor în fața noilor structuri politice, dar și exploatarea acestui domeniu în vederea asigurării resurselor necesare susținerii procesului de industrializare a țării.

După retragerea trupelor sovietice din România (1958), s-a simțit o relativă îmbunătățire a situației interne, caracterizate prin:

- desovietizarea și destalinizarea treptată a vieții sociale și culturale;
- eliberarea deținuților politici;
- încurajarea legăturilor în domeniile culturii și științei cu statele occidentale;
- promovarea unei orientări „naționale” în cultură.

c. Regimul politic național-comunist al lui Nicolae Ceaușescu (1965-1989)

În **1965**, s-a desfășurat Congresul Partidului Muncitoresc Român, care a stabilit revenirea la vechea denumire, **Partidul Comunist Român**, și alegerea în funcția de conducător al acestei formațiuni politice a lui **Nicolae Ceaușescu**. A fost adoptată noua **Constituție**, prin care România devenea republică socialistă (R.S.R.).

Perioada 1965-1971 s-a caracterizat prin:

- continuarea procesului de desovietizare și de destalinizare început de Gh. Gheorghiu-Dej după 1958;
- relativa îmbunătățire a condițiilor de viață ale populației;
- atenuarea politicii represive a Securității, eliberarea și reabilitarea unora dintre deținuții politici;
- creșterea popularității regimului, mai ales în urma exploatării sentimentelor naționale;

- apropierea de statele occidentale, reluarea legăturilor politice, economice, culturale cu acestea;
- distanțarea față de U.R.S.S., evidențiată în mod special prin respingerea participării României, alături de statele membre ale Tratatului de la Varșovia, în **1968**, la **înăbușirea mișcării reformatoare din Cehoslovacia**.
- În ciuda unor aspecte pozitive, regimul politic și-a păstrat, în perioada 1965-1971, caracterul dictatorial, manifestat îndeosebi prin:
 - monopolul politic și ideologic exercitat de P.C.R.;
 - economia de tip comunist;
 - controlul asupra populației prin intermediul poliției politice.

Perioada 1971-1989 a început cu „*revoluția culturală*”, de inspirație chineză și nord-coreeană (exacerbarea culturii comuniste și a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, proiectarea trecerii la o nouă treaptă a socialismului - *societatea socialistă multilateral dezvoltată*). Elementele definitorii ale acestei perioade au fost:

- instaurarea *dictaturii personale a lui Nicolae Ceaușescu* (**președinte** al republicii din 1974);
- promovarea în funcțiile de conducere a membrilor familiei Ceaușescu (**socialismul dinastic sau de familie**);
- reluarea *industrializării forțate* și realizarea marilor construcții cu scop propagandistic (*Canalul Dunăre-Marea Neagră, Casa Poporului - București*), care au determinat secătuirea resurselor țării și creșterea rapidă a datoriei externe a României;
- achitarea datoriei externe (începând din 1980) prin restrângerea drastică a consumului populației;
- scăderea accelerată a nivelului de trai;
- politica de teroare internă exercitată de *Securitate* și de alte instituții ale statului asupra populației, reprimarea drastică a revoltelor (*greva minerilor din Valea Jiului - 1977, manifestațiile muncitorești de la Brașov - 1987*);
- inițierea programului de *sistematizare urbană și rurală* care a dus la distrugerea bisericilor, a centrelor istorice urbane și a satelor românești;
- încălcarea flagrantă a drepturilor omului;
- izolarea țării în relațiile cu statele occidentale;
- respingerea oricăror sugestii de schimbare a politicii interne (în special după 1985, când **Mihail Gorbaciov**, în U.R.S.S., a inițiat politica sa de reforme politice și economice).

Treptat, regimul a devenit tot mai restrictiv și abuziv, ducând, mai ales după 1980, la sărăcirea accentuată a populației și la deteriorarea fără precedent a condițiilor de viață, ca urmare a efortului de a se achita marile datorii externe ale țării.

2. Forme de rezistență anticomunistă

Deși poporul român acceptă, de obicei, cu ușurință și resemnare orice schimbare în rău și orice ocupație, totuși, mai ales la începutul regimului comunist, a avut răbufniri de voință și personalitate, prin lupta unor grupuri de foști combatanți în războiul de la est sau a unor intelectuali și țărani, care se opuneau colectivizării. Cea mai veche și mai cunoscută formă de rezistență împotriva instaurării și apoi, a consolidării comunismului, a fost **mișcarea de partizani**. La început grupările de partizani erau formate din soldații și comandanții lor, care

luptaseră împotriva U.R.S.S. Primele grupuri sunt menționate în primăvara anului 1944 în *Bucovina* și *Basarabia*, unde pătrunsesse armata sovietică. Apoi ele se răspândesc în aproape toate zonele muntoase ale țării, în județe ca *Suceava*, *Brașov*, *Hunedoara*, *Mehedinți*, *Gorj* etc. Denumirile lor arată clar și caracterul național al acestor grupuri: *Sumanele Negre*, *Haiducii lui Avram Iancu*, *Graiul Sângelui*, *Mișcarea Națională*, condusă de generalul *Al. Aldea*, organizația intitulată sugestiv *Vlad Țepeș* și altele. Până la încheierea războiului partizanii vor da lovituri armatei sovietice de ocupație (la Brașov comandamentul sovietic a fost aruncat în aer), încât au creat îngrijorare la Moscova, apoi, lupta lor este îndreptată împotriva regimului comunist.

Odată cu începutul colectivizării și a persecutării țăranilor înstăriți, care erau etichetați *chiaburi*, mulți dintre aceștia iau drumul munților transformându-se în partizani. Tot colectivizarea și celelalte măsuri economice și sociale, luate de comuniști, au făcut ca țăranii din multe sate să-i ajute pe partizani cu îmbrăcăminte, alimente și informații. Acum mișcarea de rezistență se extinde și în alte zone, ajungând chiar și în Delta Dunării și în zona Babadagului. Aici acționau grupurile fraților *Tubulea*, *Croitoru* și cel al lui *Ghiță Tomoșoiu*. În zona Munților Făgăraș acționau trei grupuri importante, aici existând cea mai importantă mișcare de partizani: grupul colonelului *Gh. Arsenescu*, al lui *Ion Gavrilă* și cel al fraților *Arnăuțoiu*. Potrivit rapoartelor Securității, prin anii '50 existau 39 astfel de grupuri numite de guvernanții comuniști „bande” de contrarevoluționari, teroriști, legionari, fasciști, etc.

Rezistența anticomunistă reprezentată de aceste grupări era încă activă în 1956, când a avut loc revolta din Ungaria. Înfrângerea brutală de către sovietici a unei acțiuni în care s-a implicat un întreg popor și pasivitatea Occidentului față de această problemă, a dat o grea lovitură rezistenței partizanilor români, care și-au dat seama că un ajutor din partea S.U.A. și a aliaților săi nu va veni. Hărțuită de *Securitate* și *Miliție* mișcarea de partizani din România, cea mai serioasă formă de luptă antisovietică și anticomunistă, încetează după 1959. Majoritatea conducătorilor grupurilor de partizani au fost executați, iar membrii lor fie au căzut în luptă, fie au fost închiși.

A doua formă de rezistență anticomunistă a constituit-o refuzul țăranilor de a se colectiviza. Spre deosebire de mișcarea de partizani, aceasta a devenit în unele zone o mișcare în masă, implicând sute sau chiar mii de țărani așa cum s-a întâmplat în perioada 1949-1950, când s-au răscolat sate întregi în județele *Bihor*, *Arad*, *Gorj*, *Vâlcea*, *Suceava*, etc. Între 1958-1959, când procesul de colectivizare s-a intensificat, au loc din nou răscoale în *Olt*, *Teleorman*, *Mureș*, *Dâmbovița* și *Vrancea*. În unele localități, *Securitatea* și *forțele Miliției* au deschis focul, iar în represiunea împotriva țăranilor și în colectivizarea din Vrancea s-a remarcat *tânărul activist comunist Nicolae Ceaușescu*. Pentru a potoli spiritele în Banat, mulți țărani de aici (mai ales șvabi) vor fi strămutați în Bărăgan, în Moldova sau trimiși pur și simplu la *Canal*. După ce colectivizarea se încheie în 1962 și odată cu liberalizarea politicii duse de Dej (cel puțin cea națională) rezistența încetează, mai ales, că se reduc simțitor achizițiile, iar țăranii primesc o cotă parte mai mare din produsele obținute la G.A.C.-uri.

De la sfârșitul anilor '60 rezistența activă anticomunistă aproape că dispăre, cel mai important episod fiind *revolta minerilor din Valea Jiului* din 1977, revoltă potolită de intervenția personală a lui Nicolae Ceaușescu. Au urmat apoi evenimentele din anul 1987 de la Iași, unde au avut loc proteste ale studenților care au cerut apă și curent electric și greva muncitorilor de la *Brașov*.

Altă formă de rezistență anticomunistă a fost *emigrarea clandestină sau legală* a unui număr destul de mic de cetățeni ai României. În perioada exacerbarii cultului personalității lui N. Ceaușescu și al soției sale și, datorită lipsurilor materiale, mai ales alimentare, cea mai mare parte a populației evreiești și de origine germană a emigrat, provocând o grea pierdere națiunii române.

Rezistența intelectualilor s-a redus la unele critici sau luări de poziții individuale. În aceste condiții cu totul absurde, desprinse parcă din operele lui Kafka, încercarea lui Ceaușescu de a crea „omul nou”, de fapt un fel de robot care să execute tot ce i se cere și să nu întrebe nimic întrucât conducătorul este infailibil, a întâmpinat o foarte slabă opoziție manifestată prin emigrarea unor intelectuali ca *Vlad Georgescu, Ion Caraion, Mihai Botez, George Banu* și alții. În 1977 are loc *mișcarea condusă de Paul Goma*, înăbușită repede prin expulzarea acestuia și decizia de mișcarea de protest a celorlalți intelectuali. După momentul Goma protestele intelectualității românești au fost mai mult individuale ca în cazul *Doina Cornea, Dan Petrescu, Virgil Tănase, Ana Blandiana, Mircea Dinescu*. Pe ansamblu, opoziția intelectualității române față de cultul personalității cuplului Ceaușescu a fost palidă. O parte a intelectualității române a acceptat chiar colaborarea cu regimul comunist, ajungând să propage ideile acestuia de la catedră sau din școlile de partid. Tot slabă a fost și opoziția întâmpinată de N. Ceaușescu în partid, putând fi semnalate aici acuzațiile aduse politicii dictatoriale de *C. Pârvulescu* în 1975, *Șt. Voitec* în 1980 și „*Scrisoarea celor șase*” din 1989, când se cere respectarea drepturilor omului și a Constituției. Mai multă bătaie de cap a dat dictatorului fuga în străinătate a lui *Pacepa*, înalt funcționar al statului și al serviciilor secrete.

Monopolul ideologic și cultural al cultului personalității continua să funcționeze destul de bine și în 1989, chiar dacă în celelalte state comuniste începuseră schimbări de structură. Cu atât mai mult, într-o Europă în plin proces de schimbare, menținerea dictaturii ceaușiste, ba chiar întărirea ei, era tot mai anacronică. Ceaușescu nu înțelegea că pentru a mai putea rezista la conducere trebuia să facă reforme.

3. Construcția democrației postdecembriste

a. Înlăturarea regimului politic comunist

Criza regimului politic comunist s-a accentuat îndeosebi în plan economic în cursul anilor '80. Politica de restructurare economică (*perestroika*) și de liberalizare (*glasnost*), promovată din 1985 de conducătorul U.R.S.S., **Mihail Gorbaciov**, ca și renunțarea de acesta la principiul intervenției sovietice în statele comuniste (**doctrina Brejnev**) au încurajat popoarele Europei Centrale și de Est să-și afirme hotărârea de a înlătura un sistem politic opresiv, expresie a dominației sovietice postbelice.

În anul 1989, ca urmare a revoltelor politice, regimul comunist a fost înlăturat din Polonia, Ungaria, Germania de Est, Cehoslovacia, Bulgaria.

În aceste condiții, populația România s-a răzvrătit, în decembrie 1989, împotriva regimului condus de Nicolae Ceaușescu:

- **16-21 decembrie 1989:** demonstrațiile de protest de la Timișoara (declanșate de intenția Securității de a-l evacua din locuința sa pe pastorul **László Tóké**s) au reprimat violent de Securitate și armată;
- **21 decembrie 1989:** Nicolae Ceaușescu, revenit dintr-o vizită în Iran, a convocat un miting la București, transformat în manifestație anticomunistă;
- **22 decembrie 1989:** Nicolae Ceaușescu, părăsit de Securitate, a fugit împreună cu Elena Ceaușescu, spre Târgoviște. Prinși, cei doi soți au fost judecați și executați la **25 decembrie 1989;**
- *Frontul Salvării Naționale*, organism politic provizoriu, în frunte cu **Ion Iliescu**, a preluat puterea imediat după fuga lui Nicolae Ceaușescu.

Principalele consecințe ale evenimentelor din decembrie 1989 desfășurate în România au fost:

- înlăturarea regimului totalitar comunist ;
- revenirea la regimul politic democratic ;
- demararea procesului de reformare și restructurare a economiei (trecerea la economia de piață);
- integrarea României în ansamblul statelor democratice europene.

b. Pluralismul politic și construcția democrației postdecembriste în România, după 1989

Principalele trăsături ale schimbării regimului politic în România după 1989, la fel ca și în alte state europene foste comuniste, au constat în:

- revenirea la pluralismul politic;
- organizarea alegerilor libere;
- manifestarea neîngrădită a societății civile.

Sistemul politic democratic din România se bazează pe **pluralismul politic**. După 22 decembrie 1989:

- au fost reînființate vechile partide - *Partidul Național Țărănesc*, *Partidul Național Liberal*, *Partidul Social-Democrat*;
- au apărut partide și alianțe politice noi - *Frontul Salvării Naționale* (din care s-au desprins *Partidul Democrat* și *Partidul Democrației Sociale* din România, fuzionat ulterior cu *Partidul Social-Democrat*), *Partidul Unității Naționale Române*, *Uniunea Democratică a Maghiarilor din România* etc.
- au fost organizate alegeri parlamentare și prezidențiale libere: 1990 (câștigate de F.S.N. și Ion Iliescu pentru funcția de președinte), 1992 (P.D.S.R. și Ion Iliescu), 1996 (câștigate de opoziție democratică reprezentată de alianța numită *Convenția Democratică*, președinte fiind *Emil Constantinescu*), 2000 (P.S.D. și, respectiv, Ion Iliescu), 2004 (Alianța *Dreptate și Adevăr*, președinte **Traian Băsescu**).

În plan economic, reformele postcomuniste au urmărit, în principal, trecerea de la economia centralizată, de tip comunist, la cea de piață. bazată pe:

- proprietatea privată;
- libera inițiativă.

Statul a fost organizat pe baza **Constituției din 1991** (revizuită în 2003, în perioada aderării la N.A.T.O. și la Uniunea Europeană).